

Coord.
Nina Aurora BĂLAN
Ilona DUȚĂ
Ilona BĂDESCU

Coord.
Nina Aurora BĂLAN
Ilona DUȚĂ
Ilona BĂDESCU

TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE
SUB SEMNUL LUI *LIBER PATER*

EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2020

Comitetul științific al Conferinței:

Prof. univ. dr. Nicolae PANEA

Prof. univ. dr. Cristiana TEODORESCU

Conf. univ. dr. Nina Aurora BĂLAN

Conf. univ. dr. Gabriel COȘOVEANU

Conf. univ. dr. Dana DINCĂ

Conf. univ. dr. Anamaria PREDA

Lect. univ. dr. Ilona BĂDESCU

Lect. univ. dr. Ilona DUȚĂ

Lector. univ. dr. Vlad PREDA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Tradiție și continuitate: sub semnul lui Liber Pater / coord.: Nina Aurora Bălan, Ilona Duță, Ilona Bădescu - Craiova: Universitaria, 2019

ISBN 978-606-14-1570-0

I. Bălan, Nina Aurora (coord.)

II. Duță, Ilona (coord.)

III. Bădescu, Ilona (coord.)

008

Pentru conținutul articolelor, responsabilitatea revine autorilor.

Volum finanțat din fondurile Facultății de Litere.

PREFAȚĂ

Volumul *Tradiție și continuitate. Sub semnul lui Liber Pater* reprezintă materializarea comunicărilor susținute în cadrul Conferinței Naționale *Tradiție și continuitate*, ediția a II-a, Craiova, 19-20 octombrie 2018. Desfășurându-se sub auspiciile lui Liber Pater, zeul roman al viticulturii, fertilității și libertății, conferința a debutat cu o masă rotundă care își propune să ofere perspective interdisciplinare asupra reprezentărilor culturale ale vinului.

Conferința a reunit personalități științifice de prestigiu din cadrul Universității din Craiova, din țară și străinătate: Prof.univ.dr. Laurent Gautier – Université de Bourgogne, Prof. univ. dr. Alexandru Gafton – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Prof. univ.dr.h.c. Eugen Negrici – Universitatea din București.

De asemenea, Școala doctorală „Alexandru Piru” a găzduit o secțiune specială pentru doctoranzi care se reflectă în structura volumului. Acesta cuprinde trei secțiuni: *Alocuțiunile* susținute de invitații speciali ai Conferinței (Alexandru Gafton de la Universitatea A.I.Cuza din Iași, Eugen Negrici de la Universitatea din București, Nicolae Giugea, Cristian Nedelcu, Nicolae Panea de la Universitatea din Craiova), Secțiunea de *Comunicări* ale colegilor universitari, toate articolele fiind subsumate tematicii generoase a volumului și Secțiunea a II-a, dedicată comunicărilor *Școlii doctorale*.

Afirmate cu precădere într-un context mitologic care a informat în profunzime cultura occidentală, acela dionysiac, reprezentările bachice au rulat în spațiile unor arte diverse inducând semnificațiile vitalității, exuberanței și libertății, de la ocurențe ornamentale la deplasări subversive de cod cultural și de sens. Valorizările literare, de pildă, ale unui atare imaginar dezvăluie stimulări creatoare specifice anumitor estetici (reveria romantică, beția modernistă a simțurilor etc.), sau relevante pentru laboratorul semantic al unor scriitori care au ridicat vinul la rangul de obiect poetic. Studiile dedicate imaginarului literar al vinului pun în valoare funcția sa estetică subtilă și deopotrivă complexă, realizând decupaje istorice de la literatura antică, la scriitori tradiționaliști minori sau la autori moderni; vehicul al carnavalescului, vinul este un operator mult mai substanțial decât o simplă aparență decorativă.

Dacă incursiunile literare într-un spațiu estetic marcat de exaltări bachice accentuează valențele creatoare și transformatoare ale vestitei licori, abordările de natură lingvistică intersectează perspective etimologice, semantice, pragmatice, stilistice etc. dezvăluind un univers terminologic și

conceptual de o deosebită anvergură. Creativitatea lingvistică manifestată în aria de semnificații a vinului (în registrul argotic, în proverbe, epigrame etc.) denotă bogăția circuitului cultural deschis prin deplasarea de la polul utilitar (alimentar) la cel al stilurilor și al codurilor de viață în general. Discursul degustării vinului relevă, de asemenea, o complexitate și o notă de rafinament pe care, poate, nici un alt obiect alimentar nu l-a atins în aventura sa culturală, după cum discursul antropologic centrat pe vin ca aliment sacru aduce în atenție un aparat ritualic cu rădăcini existențiale profunde.

Dedicat, aşadar, producției imaginare plasate *sub semnul lui Liber Pater*, volumul acesta propune chei de interpretare multiple ale prezenței culturale a vinului. Coordonatorii volumului, conf. univ.dr. Nina Aurora Bălan, lector univ.dr. Ilona Bădescu, lector univ.dr. Ilona Duța, speră să fi deschis orizonturi vesele de lectură și noi linii ideatice în jurul versatilului Bachus.

ALOCUȚIUNI

ȘTIINȚA DOGMATIZATĂ ȘI ȘTIINȚA SINERGIZATĂ

Alexandru GAFTON
Universitatea "A. I. Cuza" Iași

„The problem with intellectual revolutions
is that they often harden into suffocating dogma –
and at their apogee tend to be guarded by the holders
almost as a sacred mantra.

(E.J. Steele, R.A. Lindley, R.V. Blanden)

Adesea este posibil ca explicații diferite prin care se încearcă lămurirea unor chestiuni de natură științifică, doar să pară contradictorii întrucât nu par identice. Adesea, ele nu se exclud în fapt, fiind prezentări care luminează diferențiat aspecte și momente diferite, ori modalități variate de concepere și prezentare a uneia realități, în esență, la fel înțelese. Adesea, realitățile nu pot fi realmente și pe deplin înțelese decât dacă sînt privite și concepute cu precădere sau preferențial dintr-un anumit unghi, apoi dintr-altul, abia după aceea fiind posibilă și benefică pentru cunoaștere perspectivarea largă – fără a uita cunoștințele furnizate de perspectivele parțiale, fără a uita că acelea sînt doar parțiale. În felul acesta, cercetarea ca proces nu pierde din vedere că rostul ei nu este de a demonstra ceva, ci doar de a aduce cunoașterea autentică a realității, așa cum este ea în cel mai obiectiv plan accesibil ființei umane.

Pe de altă parte, istoria științei arată că, adesea, oricît de acurat se desfășoară o cercetare, oamenii de știință preferă explicațiile simple, reductibile la o cauză unică, la o esență autosuficientă, evitînd explicațiile complexe și nuanțate, întemeiate pe o rețea de factori care nu poate fi pe deplin stăpînită prin reducerea la o cauză unică ori măcar dominantă, la o definiție segregantă și etichetantă.

În fapt, mult invocatul „principiu” al lui Occam nu are rostul de a favoriza o explicație simplă și exclusivistă, ci pe acela de a feri de ipotezele sprijinite pe un morman de alte ipoteze. Aceasta întrucît concluzia pe care o extrage Occam din cazurile particulare pe care le observă decurge din înțelegerea faptului că un lucru sau un proces al realității poate avea în mod rezonabil o puzderie de explicații, iar cercetătorul poate fi tentat mai degrabă de explicarea hermeneutico-retorică decât de cea supusă rigorilor actului științific. Fără a fi infailibil și fără a constitui o probă prin sine, o astfel de reflecție devenită sfat și apoi „principiu” nu elimină posibilitatea explicațiilor multiple, ci doar încearcă a le îndepărta pe cele posibil eronate sau false. În

același chip, Fr. Bacon îndemna cercetătorul să pună gîndului mai degrabă încălțări de plumb decît aripi ușoare.

Nominaliști și realiști. Un caz celebru este cel al disputei universaliiilor. După ce, în secolul III, Porphyrius scrisese o introducere (*Eisagoge*) la *Categoriile* lui Aristotel, două secole mai târziu Boethius o traduce, iar gînditorii secolului IX vor găsi aici un paragraf ce va declanșa o controversă care, doar teoretic, va dura pînă la Kant. În esență, inspirați de filozofia lui Platon, unii („realiștii”) susțin că noțiunile generale și abstracte au caracter real, fiind anterioare realităților individuale și concrete, independente de acestea, în vreme ce, inspirați de filozofia lui Aristotel, alții („nominaliștii”) susțin că doar lucrurile individuale și concrete sînt realități de sine stătătoare și cu existență reală. Deși Kant va oferi o soluție ce doar pare de compromis – în fapt, ea evidențiază conjuncția vitală dintre două aspecte congenere și care doar prezintă aparența separabilității –, cele două poziționări îi vor supraviețui lui Kant sub diferite forme (senzualism, empirism, raționalism, scepticism, fizicalism, pozitivism, existențialism, fenomenologie, deconstructivism, psihologism și încă multe altele, în funcție de perspectiva în care se plasează gînditorii și de aspectele asupra cărora se centrează ei). Practic, în felul acesta vor fi alimentate disputele dintre cei plasați pe poziții contradictorii, diametral opuse.

Transformiști și selecționiști. Un caz, la fel de relevant, dar cunoscut mai ales în lumea biologilor, este cel al teoriei evoluționiste. În prima jumătate a secolului XIX, Lamarck întemeiase evoluționismul modern și explicase mulțumitor procesele care duc la apariția noilor specii, despre care susținea că nu sînt nici uniforme, nici imuabile – și nici măcar foarte stabile. El susținuse că mediul are o influență determinantă asupra dezvoltării și funcționării organismelor, răspunsul la stimulii de mediu determinînd gradul de întrebuițare a organelor și adecvarea utilizării lor, cu consecința complexificării organismelor și cu posibilitatea ca unele dintre deprinderile astfel dobîndite de organism să poată fi transmise către urmași. Savantul francez înțeleșese că toate acestea se petrec în virtutea unei propensiuni naturale a organismelor, către eficiență funcțională și adaptabilitate ridicată în și la mediu, ceea ce ar alimenta fundamentală tendință către supraviețuire și reproducere.

În jumătatea a doua a aceluiași secol, Darwin a construit o explicație întemeiată în mare măsură pe gîndirea lamarckiană, dar reliefind un factor și un mecanism important al procesului evolutiv (observat, dar ignorat de către Lamarck), și anume selecția organismelor și a populațiilor. Deși își propune explicit prin titlul celebrei sale scrieri fundamentale, Darwin nu reușește să explice cum apar noile specii și cum se transmit intergenerațional trăsăturile,

însă reușește să arate și să explice parțial ce anume se poate petrece cu organismele și cu speciile după apariția lor.

Naturalistul englez își întemeiasse explicația pe elementele centrale ale explicației lamarckiene (influența mediului, rolul întrebuințării / neîntrebuințării organelor și transmiterea trăsăturilor dobândite), folosindu-le de nenumărate ori ca sprijin fundamental pentru explicația sa, altminteri lipsită de teme. Tot el susținuse și arătase cu categorică limpezime că selecția naturală nu este unicul factor al evoluției și că factorii lamarckieni există și funcționează, avînd roluri importante. Presiuni sociale (posibila voință de a-și construi propria explicație – spre a o diferenția de cea lamarckiană, cu care pînă și apropiatii o asimilau –, alături de teama – declanșată sau amplificată de devierile multor contemporani ai săi – de soarta științifică a lui Lamarck), au făcut ca Darwin să aibă o reacție retractilă, să abandoneze adevărurile date de explicația lamarckiană și să reliefeze tot mai mult, pînă spre unicizare, aspectul pe care îl descoperise (selecția naturală), în cele din urmă chiar să respingă formal explicația care îi furnizase cel mai consistent sprijin pentru sistemul pe care îl concepuse.

Fractura decisivă urmează manifestărilor antilamarckiene ale neodarwiniștilor și se concretizează prin absolutizarea selecției naturale și eliminarea oricărei urme de lamarckism. În felul acesta, neodarwiniștii se vor abate fundamental de la darwinism, practic abandonîndu-l și întemeind o dogmă, pe care postneodarwiniștii secolului XX o vor cimenta sub forma așa-numitei „sinteze evoluționiste moderne”, după al cărei eșec, neînțelegînd că se află pe un drum complet greșit, o vor ajusta întrucîtva, numind-o „sinteză evoluționistă extinsă”.

Remarcabil și sugestiv este că Lamarck se apropiase de ideile care-l vor face celebru pe Darwin (suprapopulația cu consecința ei, lupta pentru existență, și selecția naturală), însă nu considerase că ar fi esențiali deoarece, preocupat de apariția organismelor și a speciilor și de perpetuarea lor evolutivă, a înțeles că, deși sesizabili și ademenitori, respectivii factori acționează la nivel aparent, în vreme ce el căuta factorii de profunzime, care impulsionează și determină adaptarea, precum și mecanismele profunde și ascunse, care animă întreaga materie vie.

Mai remarcabil și mai sugestiv încă este că neodarwiniștii și urmașii lor, vor prelua selectiv din corpul teoriei lui Darwin, exclusiv acele elemente ce serveau preconcepției lor asupra căilor și instrumentelor prin care se petrece evoluția viului. În fapt, elementele de darwinism pe care le preiau aceștia vor suferi grave interpretări distorsionante, unele devenite adăugiri induse de mentalitatea cuiva care nu înțelege să rămînă pe terenul vital al faptelor reale și concrete, ci să se avînte în producerea de idei abstracte, deduse dintr-o preconcepție ideologică. În felul acesta, întrucît și-a păstrat

relația cu substanța ale cărei seve îl hrănesc, (neo)lamarckismul actual își continuă existența ameliorându-se, în vreme ce izolat de realitate și devenit o mașină antilamarckiană, darwinismul a rămas doar un nume.

Concurența necolaborativă. Tot astfel, multe dintre teoriile emise de-a lungul istoriei cunoașterii științifice sînt ridicare sau chiar proiectate în relații de opozabilitate și de adversitate față de altele, deși toate dețin elemente de complementaritate cu acelea, fiind firesc relaționate de ele. Astfel se petrec lucrurile atunci cînd, la capătul construcțiilor sale teoretico-ideologice, Weismann – lamarckian apostat – ajunge în cele din urmă la o teorie ortogenetică, în astronomie, cînd teoriile care resping Big Bang-ul pun în loc o serie de inflații sau susțin o serie nesfîrșită de Big Bang-uri, sau chiar în filozofia științei unde, în esență, între T. Kuhn și K. Popper nu există o prăpastie de netrecut.

Teorii și date. În zilele noastre, aprofundarea cercetărilor, la nivel molecular în biologie, și subnuclear în fizică, are printre consecințe surparea multora dintre certitudinile dogmatizate, care au dominat științele cu prețul abaterii cercetărilor și cercetătorilor pe căi de rătăcire, act făcut prin negarea exclusivistă a oricărei teorii paralele – nu neapărat concurentă, adesea complementară –, într-o adevărată competiție eliminatorie, poate că niciodată purtată cu armele curate ale selecției naturale.

Ca o consecință firească și indicînd normalitatea, celebra „dogmă centrală a geneticii” (Fr. Crick) se află în situația de a suferi rafinări și de a se supune nuanțarilor, eliberîndu-se de învelișul categoric și exclusivist, sinteza evoluționistă construită de postneodarwinism arătîndu-și gravele carențe în fața cercetărilor și descoperirilor care îi demonstrează netemeinicia. Este un caz exemplar de situație în care se construiește un șir de ipoteze nesupuse dovezilor realității, spre a le face pe acestea să-i corespundă, printr-un proces care în loc să extragă teoria din datele realității, induce teoria în datele realității, adică în care teoria se afla în căutare de date, iar nu datele în căutarea teoriei – după cum arăta Slobin. După ce timp de peste jumătate de secol aceasta a dominat discreționar și exclusivist toate cercetările și teoretizările din domeniul biologiei adesea oferind specialiștilor din alte domenii un material logic întocmit, inteligibil orînduit și ușor de mînuit, cercetarea reală și nesupusă prejudecăților reușește să iasă încă o dată din spirala neguroasă a dogmelor prin care ideologia constant încearcă să oblitereze lumina științei.

Dincolo de toate acestea sînt semnificative două fapte: a) cu toate că, de regulă, astfel de dispute pleacă de la spuse sau scrise care nu au în vedere elementele centrale ori dihotomice ale viitoare dispute, termenii opoziției se polarizează rapid și se plasează pe poziții ireconciliabile și fratricide; b) deși mințile limpezi și adesea mult învățate încearcă abordări conciliante, prin care se manifestă organicitatea și sinergismul natural, vădînd astfel că acolo doar

pare a fi un conflict real, ele nu reușesc să stingă disputa – care poate reizbucni cu noi forțe de combustie și argumentare, generând noi focare conflictuale, mereu mai recrudescențe – întrucât combatanții par mai degrabă a se raporta la propriile preconcepții decât a căuta vreun adevăr aflat în afara minții lor.

Fundamente, principii, origini. În fapt, fenomenele care au importanță crucială pentru întregul sistem și care se arată la nivelele complexe și superioare își au originea și principiile la nivelul fundamental. Prin urmare acesta nu poate fi neglijat, simpla necunoaștere a lui și a efectelor acțiunii sale fiind de natură să interzică accesul la înțelegerea într-adevăr a realității. Precum multe alte domenii speciale, lingvistica nu este o știință în toată puterea cuvântului. Din acest motiv ea nu-și poate afla temeiurile în sine, iar necunoscându-și temeiurile, orice afirmație a ei (care cu adevărat ar putea interesa pe cineva) riscă să fie invalidă.

Necesitatea înțelegerii ca atare a chestiunii vine, totodată, din relația ei cu o alta, de importanță crucială nu numai pentru lingvistică, dar și pentru multe alte științe, și anume aceea a originii și evoluției limbii. La urma urmelor, dacă nu poate explica modalitatea în care a apărut un fenomen, pe cea de dezvoltare și apoi de constituire a capacității sale de a evolua, orice ipoteză, teorie și explicație este lipsită de această primă condiție a validității ei, iar pentru aceasta perspectiva evoluționistă este indispensabilă, căci dezvoltarea și evoluția merg împreună, aportul oricăror discipline, subdiscipline și nuanțări fiind potențat și deplin abia în prezența acestei călăuze.

Nesfârșita devenire fundamentală. Atomul de hidrogen este o realitate fizică, cu el ocupându-se fizica; molecula de apă este o realitate chimică, cu ea ocupându-se chimia; iar de bacteriile care viețuiesc în acea moleculă se ocupă biologia. De la acest nivel în sus, produsele realității apar în consecința combinațiilor mai mult sau mai puțin complexe, petrecute la cele trei nivele fundamentale. Sociologia, de pildă, se ocupă cu constituirea, comportamentul și dinamica grupurilor sociale, dar înainte de a fi sociali, indivizii sînt biologici, acesta fiind datul lor fundamental și trăsătura din care decurg toate celelalte nuanțe. Faptul nu poate fi ignorat de către sociolog, fără consecințe asupra corectitudinii și deplinătății cunoașterii pe care o obține și oferă. Limbajul vocal-articulat, cu care se ocupă lingvistica, este înainte de orice o realitate fizică și un epifenomen de natură biosocială, multe dintre elementele ce-ar putea temeini orice ipoteză și teorie lingvistică aflîndu-se în fizică, biologie (anatomie, fiziologie, genetică a indivizilor și a populațiilor), sociologie, etologie și în interdisciplinara teorie a sistemelor.

În ceea ce privește lingvistica și pe lingviști, chiar dacă vorbirea se folosește de foneme această observație nu ajută cu nimic lipsește înțelegerea faptului că materia constitutivă a fonemelor este sunetul; dar nici această

cunoștință nu este suficientă, căci sunetele se produc prin articulare. Articulațiile contează, așadar, însă ele sînt produsul organelor articulatorii. De aceea, pentru ca lingvistica să-și poată aduce contribuția perspectivată la cunoaștere este imperioasă înțelegerea realității biologice (organele articulatorii și articulația) și abia apoi a comportamentului biosocial al receptării, producerii și învățării sunetelor articulate, spre a produce fonemele și a comunica în cadru social. Totodată, indiferent de cît de anevoios ar fi, în tot ceea ce face temeinic și aprofundat, lingvistica are nevoie să înțeleagă originea limbajului. Ea nu poate ajunge acolo fără apelul la alte științe și domenii ale cunoașterii, cu care trebuie să colaboreze și de care trebuie să asculte.

Cunoașterea între ficțiune și realitate. Pe de o parte, complexitatea realității solicită înțelegerea ei ca urmare a accesului la toate componentele ei, fapt care nu se poate produce decît prin apelul la științele ce se ocupă cu acele componente, așa cum au fost ele segregate de mintea umană. Pe de altă parte, așa cum perspectiva centrată asupra părților și deopotrivă cea care le ignoră împiedică atît înțelegerea reală a părților, cît și pe cea a întregului – ducînd la constructe mentale impresioniste sau speculative –, tot astfel blocarea într-un domeniu și deopotrivă plasarea în cel mai larg aduc cu sine aceleași efecte. De aceea, privirea trebuie să urce gradual, spre a procura înțelegerea primei etape, apoi atît pe cea a etapei următoare, dar și a felului în care prima se integrează și funcționează în cadrul acesteia, și tot astfel, ajungîndu-se la înțelegerea fiecărui antecedent, a principiilor sale și a refectelor structural-funcționale ale încorporărilor succesive. Cunoașterea, adică, are a urma chipul în care există și funcționează realitatea.

În cele din urmă, oricît de frustrant poate fi, nici un domeniu derivat nu-și poate nega antecedentii și nu-și poate segrega obiectul, reducîndu-l la ceea ce crede că poate explica de una singură și lăsînd deoparte – fără consecințe anulante – date vitale, pe care i le procură o știință-sursă (adică fizică, chimie și biologie) sau chiar un alt domeniu, dar aflat în amonte și hrănit de triada științelor. Un domeniu care pleacă de la definiții (pentru ființa umană și pentru toate presupusele ei atribute unicizante, de pildă) construite doar pe baza gîndirii restricționate la cadrele aceluși domeniu, ignorînd conexiunile cu alte domenii și izolîndu-se socotind că principiile, perspectiva, raționamentele, metodele, instrumentele, obiectul i-ar putea fi exclusiv propriu, se plasează singur în afara științei și, cel mult, în interiorul unei autoiluzive hermeneutici autiste.

Aceasta întrucît, urmărind înțelegerea nuanțată a realității și dezvăluirea aspectelor pe care aceasta le dobîndește ca urmare a complexificării ei, domeniile derivate ale cunoașterii nu pot eluda sau neglija temeiurile din care decurge acea realitate. Impunîndu-și propriile concepte și perspective (ca și cum cunoașterea

noilor aspecte nu ar avea nicicum nevoie de înțelegerea elementelor și parcursurilor preexistente și premergătoare), ele și-ar ignora statutul real, de nuanțări ale unei realități complexe – care oricum nu se află pe teritoriul pe care singure și l-au delimitat, mai mult sau mai puțin arbitrar.

Dubiile omului și răspunsurile realității. Este posibil ca acestea să sufere provocarea mefienței, relativ la îndreptățirea cuiva de a pătrunde cu autoritate în domenii pentru care îi lipsește atestatul conferit de vreun corp profesoral. Aceasta întrucât autoritatea și îndreptățirea sînt ficele competenței, care este moștenitoarea pregătirii. Astfel stînd lucrurile, aprofundarea lor arată că învățămîntul instituționalizat este mai degrabă o etapă introductivă, a cărei importanță nu este dată de cantitatea și de calitatea cunoștințelor pe care le oferă – și cu atît mai puțin a celor pe care chiar reușește să le transmită și fixeze –, ci de însuși procesul de pregătire intensă, prin care un individ este supus unui program relativ riguros, presărat cu felurite provocări intelectuale, de la cele adresate memoriei, trecînd prin cele adresate asociativității și ajungînd la cele adresate creativității. De altfel, amplificarea și aprofundarea, pregătirea de înaltă calitate, se petrec în colectivele de cercetare, în contactele dintre cei cu pregătire avansată, iar nu în amfiteatre largi.

Privind la situația pe care o arată deschis istoria științei din ultimele două sau chiar cinci sute de ani, se observă că, destul de adesea, persoane avînd pregătire instituționalizată (nu neapărat desăvîrșită) în domenii precum fizica, matematica, biologia, filozofia, teologia, medicina, arhitectura, informatica, ingineria etc., au pătruns în alte domenii, și-au lărgit succesiv orizontul învățînd singure sau în cadre neconformiste ceea ce nu învățaseră de la dascăli și mai mult decît atît. Cunoștințele lor s-au multiplicat și aprofundat, iar din țesătura lor avînd sinergia rețelelor neuronale, au obținut și oferit științei rezultate sau doar sugestii importante, de diferite ranguri.

Chiar cînd aceste persoane au lucrat în echipe, ele nu erau neapărat constituite strict pe baza competențelor conferite de învățămîntul instituționalizat, ci a celui sistematic. Adesea, aceasta a fost calea pe care progresul a preferat să se nască și să (se) dezvolte. Dacă rezultatele astfel procurate științei au fost greșite datorită lipsei de pregătire a indivizilor, în domeniile pe care pășiseră, atunci realizările lor pot fi considerate nule, iar îndreptățirea lor de a se avînta poate fi negată. Dacă, însă, realizările lor au fost considerabile sau cel puțin valide, îndoielile principiale sînt neavenite întrucît nu sînt justificate de realitate.

Astfel stînd lucrurile, în cele din urmă rămîne o alegere între adoptarea fragmentarismului orb la ansamblul realității – dar tentat de speculații nefundamentate, prin care se fac pași nedeclarați și lipsiți de sarcina responsabilității – și asumarea actului de a îngloba părțile în părți

la mari, folosind cunoașterea dată de semenii competenți care se ocupă de alte părți similare sau de nivele mai mari și aflate în amonte. O alegere între îndoiala primară și cea științifică, o alegere între mefiența instinctuală și circumspecția rațională.

Considerînd că examinarea succesiv repetată, care conjugă perspectiva amplă cu cea focalizată și observația sincronică cu urmărirea diacronică, este un fapt fundamental pentru existența unui domeniu al cunoașterii precum lingvistica, socotim că o cale pe care se caută cunoașterea trebuie străbătută mai întâi în vederea înțelegerii existenței, structurării, funcționării, evoluției și a oricărui fel de devenire lingvistică. În felul acesta se poate afla geneza limbajului și a proceselor care l-au adus în existență, a mediului în care există și a factorilor care acționează cumva asupra asupra sa. Apoi, este de cercetat felul în care efectele existenței și acțiunii sale influențează mediul ei și pe sine.

Un astfel de proces evidențiază cu tărie complexitatea în sine a unui epifenomen cum este limbajul, precum și caracterul său de parte (sau de element) a unui întreg (sau sistem) de o copleșitoare complexitate. Astfel fiind realitatea, cunoașterea umană a acesteia – deși poate merge doar pe cîte o cale o dată – poate ajunge la deplinătatea, amplitudinea și profunzimea îngăduite doar ca urmare a străbaterii tuturor căilor pe care le poate deschide și parcurge ființa umană. Toate acestea întrucît, dacă se ocupă cu știința, dincolo de inerentele slăbiciuni distorsionante ale minții umane, aceasta din urmă are a înțelege și a reda realitatea întocmai cum este realitatea, iar nu a o crea în chipul minții umane.

INFLUENȚA TERMINOLOGIEI OENOLOGICE FRANCEZE ASUPRA CELEI ROMÂNEȘTI

Despre necesitatea unui dicționar terminologic de degustare a vinurilor

Nicolae GIUGEA
Universitatea din Craiova
Cristi NEDELICU

Oenologia românească a fost, la fel ca în multe cazuri din Europa, influențată în mod esențial de cea franceză. După atacul de filoxeră care a distrus materialul viticol autohton, podgoriile din România au fost repopulate cu soiuri franțuzești și italiene, prin strădania unor oenologi aduși din Franța, în special, de către deținătorii de podgorii. De aceea, putem spune că oenologia românească modernă se naște sub zodia celei franțuzești. Acest lucru coincide cu o perioadă istorică, începutul secolului XX, în care societatea românească se modernizează în mod accelerat, având ca principal model Franța. În domeniul lingvistic, începutul secolului XX este și el unul extrem de efervescent pentru limba română. După ce, sub imperiul ideologiei romantice, românii afirmaseră vocația latină a limbii pe care o vorbeau și făceau din acesta principalul instrument al renașterii conștiinței naționale, secolul XX aduce o perioadă în care lexicul limbii române se îmbogățește într-un ritm alert. În urma acestui aport masiv, lexicul limbii române se schimbă, iar peste 38% din el va avea acum origini latine, în special franțuzești. Aceste condiții cumulate vor face ca tot ce înseamnă terminologie în domeniul oenologiei să provină, în cea mai mare parte din limba franceză. În primul rând este vorba despre atât termenii care desemnează soiurile (Caberbet Sauvignon, Merolt, etc), cât și despre termenii care caracterizează vinul (agreabil, calm, elegant, plat, rigid, rustic, simplu). De asemenea, sistemul de termeni descriptivi folosiți în exprimarea analizei senzoriale a vinului și raportarea lor la o serie de regnuri (mineral, floral, etc), este, în cea mai mare parte, adaptarea celui francez.

Anii 60-70 ai secolului XX sunt anii în care oenologia își redefinește bazele în special prin activitatea lui Émile Peynaud, dar începe să își definească și terminologia. Adrienne Lehrer publică în 1975 în "Language" revista editată de Linguistic Society of America studiul "Talking about Wine" deschizând seria dezbaterilor legate de terminologia folosită de specialiștii în degustarea vinurilor *versus* terminologia folosită de novici. Studiile vor fi

continuate de Lawless (1984), Gawel (1997) și, în final de Chollet et Valentin (2000). Toate acestea vor duce la constituirea unei adevărate școli de analiză terminologică. În România, lucrurile stau diferit. Din punct de vedere oenologic, în perioada postbelică are loc un adevărat salt tehnologic, grație unor mari profesori, cum ar fi Ștefan C. Teodorescu. Dar, dacă din punct de vedere al industriei oenologice, regimul comunist investește într-o dezvoltare e drept mai mult intensivă, decât una care să pună accent pe specificități ale diverselor regiuni, din punct de vedere terminologic, cercetările nu sunt deloc stimulate. Pentru regimul comunist studiile de acest gen erau în cel mai bun caz inutile, dacă nu chiar periculoase. După 1990, odată cu dezvoltarea și în România a disciplinelor legate de comunicare și terminologie încep să apară studii, dar firave și fără să constituie baza unor dicționare tematice.

În special lipsesc studiile legate de modul în care este folosit limbajul de către degustătorii și somelierii autorizați versus nespecialiști, în special bloggeri. Asta în condițiile în care aceștia din urmă au un impact din ce mai mare asupra vânzărilor și deci a industriei.

Fără îndoială terminologia oenologică franceză este mult mai bogată decât cea românească. În 1986 Émile Peynaud folosea în cartea sa *Le gout du vin* 1000 de termeni pentru a descrie vinul, dintre care 200 se refereau doar la aspect. În prezent, *Le glossaire du vin* Hachette a recenzat peste 1600 de termeni. În limba română, numărul lor este mult mai mic, de ordinul sutelor. Este drept că el nu poate fi corect estimat, având în vedere lipsa unui dicționar terminologic unanim acceptat.

În cele ce urmează vom prezenta câteva aspecte ale modului cum s-a derulat preluarea termenilor oenologici din limba franceză în cea română.

Termeni care au fost preluați ca atare din terminologia franceză, fără a fi traduși

Clairnet - vin cu denumire de origine controlată din regiunea Bordeaux despre care se presupune că provine din Quinsac (Première Côtes de Bordeaux). Ca și în cazul Marsala a devenit, prin metonimie, sinonim cu culoarea acestui vin. În terminologia românească de specialitate, "clairnet" se folosește pentru a desemna un vin roze cu nuanțe închise (Stoian 2011, 156). Termenul nu este însă întâlnit deloc în limbajul nespecialiștilor care preferă alt gen de exprimare. "*Pentru un vin roze, sa zicem mai închis spre vișiniu, se lasa câteva zile.*" (<https://vinnaturaltraditional.wordpress.com/cum-se-fac-vinurile-roze/>).

O mențiune aparte se cuvine a fi făcută în cazul vinurilor roze produse în ultimii doi-trei ani. Ca urmare a influenței venite din Provence vinurile "la modă" sunt cele în care rozul este extrem de palid. Terminologia oenologică nu a adoptat un termen care să denumească această culoarea, astfel încât în

degustarea de specialitate se folosește ”roz decolorat” sau ”roz palid”, în timp ce bloggerii recurg, de regulă la perifraze.”Culoarea, e cea mai “rose de Provence” culoare din câte am vazut pe la noi. Mie îmi place. Cred că e o provocare pentru vinificatori să obțină culoarea asta.” (despre Cuvee Sissi 2016, SERVE) (<http://printrevinuri.ro/2017/04/cuvee-sissi-2016-serve.html>).

Bric – Vin din regiunea Côtes de Bordeaux Saint-Macaire al cărui galben aprins a devenit emblematic pentru această culoare, fiind folosit ca atare. Termeni calchiați

Nas. Este cea mai vizibilă preluare fără adaptare. ”Vinul are un nas....” a devenit deja o expresie folosită atât în degustările de specialitate, cât și de către nespecialiști.

”Al treilea pas în procesul de degustare al vinului este primul nas, mai exact evaluarea primei arome, simțită imediat după ce acesta a fost turnat în pahar, fără a îl agita.” (<https://www.cotnari.ro/degustare/>).

Al doilea nas este recomandat imediat după rotirea vinului. Vinurile, având personalități diferite, vor oferi la fiecare nas o bogăție de arome diverse (<https://www.cotnari.ro/degustare/>).

Această preluare a avut loc în ultimii 4-5 ani, sub presiunea somelierilor. În 2011, Viorel Stoian nota *”Francezul zice le nez du vin, adică nasul vinului, ceea ce la noi în traducere nu sună prea bine”* (Stoian 2011:157).

Între timp, expresia s-a împămîntenit, pentru că specialiștii au preferat o expresie care nu sună bine în românește, dar care cuprinde în ansamblu experiența olfactivă. Aceasta cuprinde aroma (aroma primară și secundară) și buchetul (dacă este cazul).

În același timp sunt situații în care anumiți termeni nu au pătruns în limbajul oenologic de la noi, deși în Franța s-au impus. Este cazul perechii de termeni asamblaj/cupaj. În terminologia franceză a degustării vinului există o diferențiere netă între asamblaj și cupaj.

Coupage : *mélange de vins d’origines ou de cépages divers. Terme à ne pas confondre avec assemblage qui consiste à assembler des vins de même origine ou de même cru.* (<https://dico-du-vin.com>).

Cupaj – amestec de vinuri de origine sau de soiuri diferite. Termenul nu trebuie confundat cu asamblajul care constă în a amesteca vinuri de aceeași origine sau din aceleași soiuri.

Cu alte cuvinte, tehnica este aceeași, doar soiurile din care se obțin cele două amestecuri diferă. Diferența s-a păstrat însă doar în limba franceză

și, deși, oenologia de la noi a fost puternic influențată de cea franceză, această diferențiere nu s-a impus. La noi, ambele tehnici de obținere a vinului în amestec poartă numele de cupaj.

ASAMBLAJ, asamblaje, s. n. Sistem format din două sau mai multe elemente tehnice îmbinate sau articulate. – Din fr. assemblage. (https://dexonline.ro/definitie/asamblaj/830082).

CUPAJ, cupaje, s. n. / E: fr coupage] Operație de amestecare a mai multor varietăți de vin pentru obținerea unui anumit gust sau buchet Si:# cupajare.

În legislația românească, termenul de cupaj nu este definit, iar asamblajul nici nu este amintit. În legea viei și vinului sunt amintite doar interdicțiile acestui gen de operațiune.

SECȚIUNEA 2: Interdicții

Art. 21 (1) La producerea mustului, vinului și a produselor vinicole sunt interzise:

c) cupajul unui vin originar dintr-o țară terță cu un vin din cadrul Uniunii Europene și cupajarea între vinuri originare din țările terțe pe teritoriul Uniunii Europene; (https://www.onvppv.ro/sites/default/files/20150722_legea_viei_si_vinului_164_2015.pdf)

Chiar și în limbajul bloggerilor această diferențiere nu a pătruns.

„De fiecare dată când folosești „cupaj” se găsește vreun doct să te învețe că „nu e dom’le așa, că se spune asamblaj”. Îi anunț pe această cale că sunt în afara limbii române, „asamblaj”, așa cum este el definit de DEX, nu are nicio legătură cu vinul. Dacă vrem să fim corecți până la capăt chestia asta cu diferența vine de la francezi, că doar ei fac distincția dintre cupaj (coupage) și asamblaj (assemblage) în materie de vin. Și oricum în 90% din cazuri nici ei nu folosesc termenii în consecință. Englezii (australienii, americanii, neo zeelandezi, Chile, Lumea Noua, etc) nu au nici o treaba și le zic simplu „blend” la toate. Ca la whisky”.

(http://www.provin.ro/2013/04/25/cupaj-vs-asamblaj-case-closed/#.W8TaiWgzZPY).

Descriptorii care fac trimitere la lumea animală

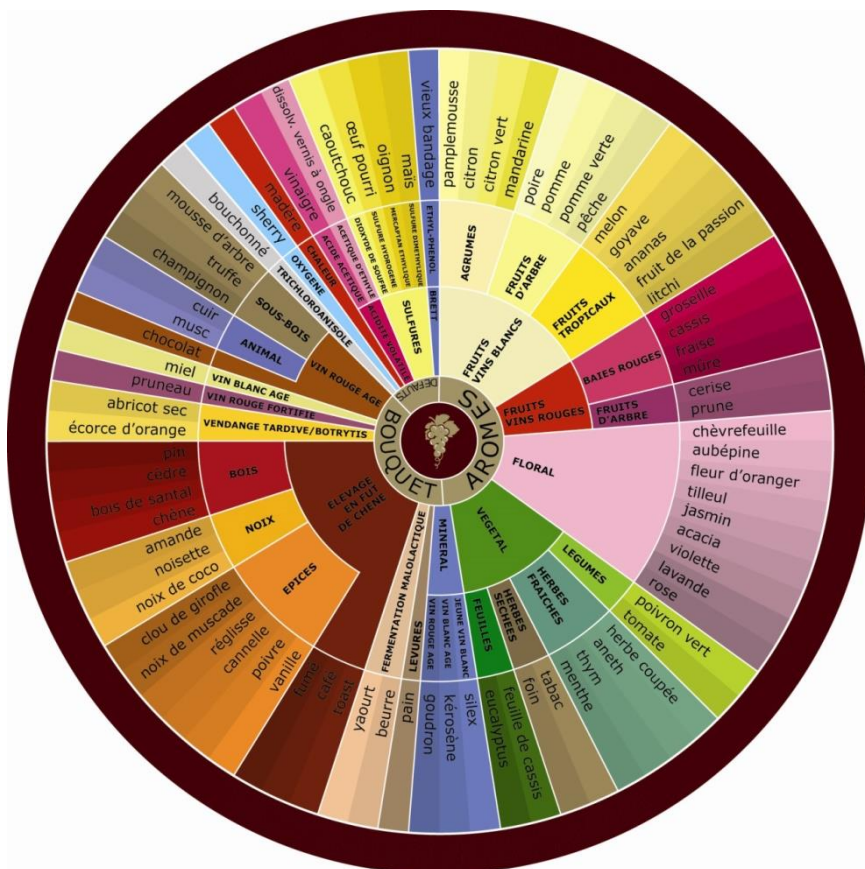
De la Émile Peynaud limbajul degustării vinului a fost, într-o bună măsură standardizat. Acest proces a pornit de la faptul că în decursul degustării sunt folosite toate simțurile, iar pentru exprimarea senzațiilor, este folosită analogia. După cum se știe, comparația este una dintre operațiile importante ale gândirii, alături de analiză, generalizare sau abstractizare. De aceea, termenii necesari descrierii vinurilor (descriptorii) au fost împrumutați din lumea înconjurătoare.

Din acest punct de vedere, în oenologia franceză aromele sunt următoarele:

Arômes fruités, Arômes floraux, Arômes boisés, Arômes épicés, Arômes végétaux, Arômes minéraux, Arômes chimiques, Arômes animaux (Casamayor, Moisseev, 2006).

Arome florale, de fructe, de lemn, picante, de plante, minerale, chimice, de animale

Toate acestea sunt reprezentate într-o diagramă astfel (Peynaud, Blouin, 2006):

În limba română, nu au fost preluați toți acești termeni. Deși, de exemplu, izul de șoarece este amintit la „lista unor neajunsuri gusto-olfactive ale vinului” (Stoian 2006), ceilalți descriptori care în limba franceză provin din lumea animală, nu se regăsesc în terminologia oenologică de la noi. Astfel, în „Roata aromelor de vin”, în care autorii (Croitoru, 1997-1998: 85-89) rescriu diagrama terminologică de mai sus, zona animală este exclusă. Ea se regăsește doar în câteva cazuri – culoarea vinurilor roze-somon, sau unele

defecte ale vinurilor (iz de șoarece). În rest, chiar dacă și atât în Marea Carte a Degustării Vinurilor, cât și în Cartea Admiratorului de Vin sunt enumerate mirosuri animale (vânat, câine, mosc, șa de călărie, etc) ele nu se regăsesc în limbajul specialiștilor fie degustători, fie somelieri. Uneori ele sunt preluate de către anumiți bloggeri, prin contaminare cu limba franceză.

„Dacă la riesling kerosenul e ciudațenia hip, la sauvignon e pipi de pisică. Ei bine, când ai o pisică în apartament, ești mult mai familiarizat cu mirosul toaletei dumneaei decât la curte, unde respectiva își face treaba discret, cine știe pe unde. Ei, sauvignonul acesta mi-a adus aminte nu de lighenașul cu mușuroiul de nisip ud, ci de mirosul banchetei din spate a mașinii, unde jupâna a catadicsit odată sa-și marcheze teritoriul. După multe spălări și mult biocarpel, se putea respira, dar inițial mirosul era destul de asemanator cu acest V de la Cramele Recaş.”

(<http://lucuribune.blogspot.com/2011/09/sauvignon-blanc-2010-v-cramele-recas.html>).

Am trecut în revistă aceste situații pentru a arăta faptul că influența terminologiei oenologice franceze asupra celei românești, arată o nesiguranță a acesteia din urmă. În același timp, trebuie ținut cont de faptul că limbajul folosit în degustarea vinului este, într-o oarecare măsură diferit în funcție de grupul celor care îl utilizează. Din acest punct de vedere putem identifica trei astfel de utilizatori

- a. Specialiștii. În această categorie intră oenologii, degustătorii autorizați și somelierii. Chiar dacă fiecare dintre aceste categorii are un mod aparte de a folosi limbajul specializat pentru vinuri, în mare parte, descriptorii utilizați de ei sunt congruenți. Ceea ce îi unește pe toți aceștia este faptul că au asimilat cunoștințe în mod organizat, chiar dacă unii au făcut o facultate și alții doar cursuri.
- b. Pseudo-specialiștii. În această categorie intră bloggerii de vinuri (în număr din ce în ce mai mare),
- c. Necunoscătorii. Sunt cei care recunosc că nu știu nimic despre vinuri, poate în afară de câteva lucruri comune care circulă despre acest domeniu.

În mod tradițional, analiza de limbaj în domeniul degustării vinului lua în calcul doar două categorii – specialiștii și novicii. Un studiu realizat de Dominique Valentin, Sylvie Chollet et Hervé Abdi în 2003, intitulat „Les mots du vin: experts et novices différent-ils quand ils décrivent des vins?” (<https://journals.openedition.org/corpus/36>) a încercat să dea o dimensiune acestui fenomen – folosirea diferită a limbajului în ceea ce privește descrierea vinurilor de către specialiști, respectiv nespecialiști. Experimentul a constatat în următoarele – au fost formate două grupe – una a specialiștilor și alta a

novicilor. Ei au primit o listă de termeni din care au fost solicitați să îi aleagă pe cei care descriau cel mai bine vinurile supuse analizei. Ipoteza lor, verificată prin experiment, a fost că specialiștii au ales, în general, termenii mai concreți și mai specifici, în timp ce novicii au ales termenii mai generali.

Ca și alte experimente în domeniul terminologiei și acesta a demonstrat că utilizarea unor cuvinte pentru a descrie o realitate specifică (în cazul de față vinurile) se face cu mult mai multă exactitate atunci când termenii sunt bine definiți. Doar că toate aceste experimente nu au evaluat altceva – și anume impactul pe care îl au asupra utilizatorilor cei care folosesc limbajul. În anii 30, Herbert Blumer lansa teoria interacțiunii simbolice. Aceasta susținea că „oamenii acționează asupra lucrurilor pe baza înțeleșurilor pe care le au aceste lucruri pentru ei. Înțeleșul lucrurilor este derivat, el «se naște» în urma interacțiunilor sociale pe care o persoană le are cu celelalte. Aceste înțeleșuri sunt manipulate sau modificate printr-un proces de interpretare” (Dobrescu, Bârgăoanu, Robu 2007:116).

Aplicând această teorie la subiectul pe care îl tratăm putem spune că între primele două categorii pe care le stabileam mai devreme are loc un fel de „confruntare a liderilor”, mai exact care își va impune vocabularul asupra celei de-a treia categorii, ce formează, de altfel, marea masă a consumatorilor. Exemplul dat acela cu „nasul vinului” este elocvent. Acestea fiind spuse este clar că, deși există proceduri unanim acceptate de a evalua un vin din punct de vedere senzorial, nu există un vocabular standardizat acceptat de toate cele trei categorii.

De aici se desprinde necesitatea unui dicționar terminologic, care să poarte girul specialiștilor, dar să fie acceptat și de nespecialiști astfel încât comunicarea experienței senzoriale pe care degustarea unui vin o presupune să fie standardizată.

BIBLIOGRAFIE

Cărți

Bulancea, Mircea și alții - *Orientări actuale asupra terminologiei utilizate în analiza senzorială a vinurilor și produselor vinicole*, Food Science and Tehnologies, 1997-1998, IV, 85-89.

Casamayor, Pierre, Moisseev, Mickaël - *Les Arômes du vin*, Hachette pratique, Paris, 2006.

Dobrescu, Paul, Bârgăoanu, Alina și Robu, Nicoleta - *Istoria comunicării*, editura Comunicare.ro, București, 2007

Peynaud, Émile, Blouin, Jacques - *Le Goût du vin, le grand livre de la dégustation*, Édition Dunod, 2006

Popa, Aurel, Genoiu, Traian Cătălin – *Cartea Admiratorului de Vin*, editura Alma, Craiova, 2017

Stoian, Viorel – *Marea Carte a Degustării Vinurilor*, editura Agricola, 2011

Sitografie

<http://www.provin.ro>

<https://vinnaturaltraditional.wordpress.com/cum-se-fac-vinurile-roze/>

<http://lucruribune.blogspot.com/2011/09/sauvignon-blanc-2010-v-cramele-recas.html>

<https://journals.openedition.org/corpus/36>

<https://dico-du-vin.com>

<https://dexonline.ro/definitie/asamblaj/830082>

https://www.onvpv.ro/sites/default/files/20150722_legea_viei_si_vinului_164_2015.pdf

<http://printrevinuri.ro/2017/04/cuvee-sissi-2016-serve.html>

<https://www.cotnari.ro/degustare/>

<https://www.winetaste.ro/>

<http://savoareavinului.ro>